

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
для студентів усіх спеціальностей

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 2 від «29» червня 2021 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2021

Методичні вказівки до семінарських занять з історії України для студентів усіх спеціальностей / уклад. : Дворкін І. В., Кабачек В. В., Мотенко Я. В., Савченко Л. П., Скляр В. М., Телуха С. С., Харченко А. В., Шишкіна Є. К. — Харків : НТУ «ХП», 2021. — 48 с.

Укладачі: Дворкін І.В.,
Кабачек В.В.,
Мотенко Я.В.,
Савченко Л.П.,
Скляр В.М.,
Телуха С.С.,
Харченко А.В.,
Шишкіна Є.К.

Рецензент доц. Міщенко М. М.

Кафедра українознавства, культурології та історії науки

ВСТУП

Методичні вказівки покликані забезпечити отримання студентами ґрунтовних знань з історії України як основи формування світогляду відповідальних громадян та патріотів своєї держави. Метою методичних вказівок є вивчення основних політичних і соціально-економічних процесів, що відбувалися на різних етапах розвитку українського народу та його державності. Отримані студентом знання мають враховувати сучасний стан та найбільш актуальні досягнення історичної науки в дослідженні українського минулого .

Повноцінне вивчення курсу передбачає належну роботу студентів на лекціях і семінарах, самостійне опрацювання ними наукової та навчально-методичної літератури, виступи з повідомленнями, написання контрольних робіт, участь у студентських наукових конференціях, складання іспиту. Провідною формою навчального процесу є лекція. Вона передбачає систематичний усний виклад навчального матеріалу, що має розкрити основний зміст тем дисципліни. У ході лекції студентам пропонується структурований, концентрований аналіз певної проблеми, роз'яснення дискусійних питань. З точки зору методики освоєння студентом програмного матеріалу, лекція задає йому, серед іншого, певні орієнтири, корисні для підготовки до семінарських занять.

Слід відзначити, що лекції та семінари тематично взаємодоповнюють одне одного, що сприяє формуванню у студентів концептуального бачення

предмету. Семінар – це вид навчального заняття, що переслідує мету : поглиблення та закріплення знань, отриманих на лекціях та при самостійному вивченні окремих тем.

На семінар виносяться 3–4 питання. Вони розглядаються як у традиційній формі, так і у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди, конференції, «круглого столу», особливо при розгляді проблемних питань. Опитування студентів на семінарі проходять як за бажанням студента, так і за викликом викладача. Крім основних виступів студентів на семінарі, оцінюються також істотні доповнення до цих виступів, формулювання дискусійних питань. Наприкінці заняття викладачем підводяться підсумки роботи, оцінюються виступи і доповнення кожного студента, акцентується увага на найбільш вдалих відповідях, недоліках, які мали місце у виступах студентів. Окрім того, ставиться завдання студентам на підготовку до наступного семінарського заняття. Оцінки, одержані студентами на семінарі, обов'язково враховуються із застосуванням рейтинго-модульної системи контролю знань.

Готуючись до семінарського заняття, студенти мають опрацювати рекомендовані до даної теми джерела та літературу, продумати відповіді на кожне питання, скласти план та короткі тези свого виступу. Важливе значення у підготовці до семінару мають консультації викладачів, час і місце проведення яких доводиться до відома студентів. Готуватися до семінарського заняття необхідно заздалегідь. Всебічна та ґрунтовна підготовка – важлива передумова створення творчої атмосфери при обговоренні передбачених планом семінару питань, змістовних виступів та доповнень.

На семінарі студенти повинні доповнювати свої записи новим матеріалом з виступів своїх товаришів та викладача. Самостійна робота студентів відбувається у позааудиторний час, її зміст визначений навчальною програмою. В комплексі з іншими формами навчання вона забезпечує глибоке вивчення та всебічне засвоєння студентами матеріалу, оволодіння методами наукового мислення, виховання у них творчих, аналітичних

підходів до вивчення матеріалу дисципліни. Студент вважається допущеним до екзамену з навчальної дисципліни за умови повного відпрацювання усіх семінарських занять. Теми пропущених занять, а також ті, на яких студенти отримали незадовільну оцінку, перездаються ними викладачу на консультаціях.

На останніх заняттях студенти виконують письмову контрольну роботу з питань модулю «Історія України». Сукупність оцінок, отриманих студентом за виконання різних видів навчальних завдань, формує підсумкову оцінку за модуль.

Тема 1. СТАРОДАВНЯ ДОБА ТА ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В УКРАЇНІ (ІХ–ХVІ СТ.)

ВСТУП ДО КУРСУ. КИЇВСЬКА РУСЬ. ЛИТОВСЬКО-РУСЬКЕ КНЯЗІВСТВО

- 1. Предмет, завдання, періодизація курсу. Історіографія. Джерела.*
- 2. Стародавня історія України. Український етногенез.*
- 3. Княжа доба.*
- 4. Литовсько-Руське князівство. Основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку українських земель у ІХ–ХVІ ст.*

Семінар 1. Стародавня та середньовічна історія України

1. Етногенез східних слов'ян

Відповідь на це запитання варто розпочати з визначення основних термінів: «етнос», «нація», «етногенез», «ареал», «автохтон». Далі слід навести перші писемні згадки про слов'ян. Розглянути версії визначення історичної прабатьківщини слов'ян. Описати процес формування груп союзів східнослов'янських племен та охарактеризувати основні концепції формування українського народу.

2. Етапи розвитку Київської Русі. Галицько-Волинське князівство

Готуючи відповідь на це питання, слід проаналізувати версії походження етноніму «Русь». Необхідно розкрити аргументи, які використовують прихильники норманської і антинорманської теорій походження державності у східних слов'ян. Далі потрібно висвітлити головні особливості політичного і соціально-економічного розвитку давньоруської держави протягом ІХ–ХІІІ ст. Охарактеризувати адміністративну, військову і

релігійну реформи Володимира Великого, державотворчу діяльність Ярослава Мудрого, Данила Романовича Галицького, Володимира Мономаха. Потрібно розкрити соціально-економічні суперечності доби політичної роздробленості, як закономірний етап розвитку середньовічного суспільства. Завершити розгляд питання доцільно визначенням місця давньоруської держави в історії східнослов'янських народів і європейській історії.

3. Українські землі у складі Литовсько-Руського князівства

Відповідь на четверте питання слід розпочати з розповіді про особливості процесу включення українських земель до складу Великого князівства Литовського. Розкриття рівня соціально-економічного і культурного розвитку України та політики литовських князів на українських землях допоможе з'ясувати, чому місцеве населення не чинило опору литовцям. Варто приділити увагу висвітленню таких питань як культурна асиміляція литовців і релігійне життя у Литовсько-Руській державі. Слід також охарактеризувати міжнародне становище в Східній Європі, з'ясувати причини ослаблення Золотої Орди і зростання впливу Польщі на Литву. Необхідно показати суперечливість автономного статусу українських земель в умовах польсько-литовського зближення. Завершуючи розгляд питання потрібно охарактеризувати зміст Кревської і Городельської уній.

Проблемні питання

1. Які державні утворення першими виникли на українських землях?
2. Які чинники ускладнюють вивчення проблеми українського етногенезу?
3. Яку теорію походження давньоруської держави Ви вважаєте науково аргументованою?

4. У чому полягають причини політичної роздробленості Київської Русі?
5. У чому полягає суть політики «оксамитового проникнення»?

Теми повідомлень

1. Історичний портрет княгині Ольги.
2. Князь Святослав – видатний полководець Київської Русі.
3. Внутрішня і зовнішня політика Володимира Великого.
4. Ярослав Мудрий як державний діяч.
5. Князь Данило Романович Галицький.
6. Запровадження християнства як державної релігії Київської Русі.
7. «Руська правда» як юридичний кодекс.
8. «Повість врем'яних літ» як видатна пам'ятка літописання.
9. Литовські Статути.
10. Братства та їх роль у суспільно-політичному житті України.
11. Полемічні та історичні твори другої половини XVI ст.
12. Українська шляхта.

Література

1. Баран В. Д. Давні слов'яни / В. Д. Баран. – Київ : Альтернатива, 1998. – 335 с.
2. Залізняк Л. Від склавинів до української нації / Л. Залізняк – Київ : Т-во «Знання», 1997. – 197 с.
3. Залізняк Л. Первісна історія України: Навч. посібн. для вузів / Л. Залізняк. – Київ : Вища школа, 1999. – 263 с.
4. Залізняк Л. Стародавня історія України / Л. Залізняк. – Київ : Темпора, 2012. – 542 с.

5. Петров В.П. Походження українського народу/ В.П. Петров – Київ : МП «Фенікс», 1992. – 192 с.

6. Півторак Г. Українці: Звідки ми і наша мова / Г. Півторак – Київ : Наукова думка, 1993. – 200 с.

7. Савчук Б. Українська етнологія / Б. Савчук – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 559 с.

8. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХУІІІ ст.: [Навч. посібник]./ Н.М. Яковенко – Київ : Генеза. 1997. – 312 с.

Тема 2. УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХVІ–ХVІІІ СТ.)

ВІЙСЬКО ЗАПОРІЗЬКЕ: ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ЛІКВІДАЦІЯ

1. Політичні, соціально-економічні і релігійні наслідки укладення Люблінської і Брестської уній. Феномен українського козацтва.

2. Українська революція середини ХVІІ ст.

3. Українські землі наприкінці ХVІІ–ХVІІІ ст.

Семінар 2. Українські землі у ХVІ–ХVІІІ ст.

1. Становище українських земель у складі Речі Посполитої

Відповідь на питання слід розпочати з характеристики історичних причин та наслідків укладення Люблінської і Брестської уній. Слід звернути увагу на зміни, що відбулися в соціально-економічній сфері, суспільно-політичному і культурному житті українців: формування фільваркового господарства, подальший розвиток і оформлення кріпацтва, посилення впливу католицизму, утворення уніатської церкви, діяльність православних

братств. Розкрити причини і наслідки козацько-селянських повстань кінця XVI ст. – першої половини XVII ст.

2. Національно-визвольна боротьба українського народу у другій половині XVII ст.

Відповідь на питання необхідно розпочати з визначення передумов революції, її рушійних сил та періодизації. Слід дати оцінку Зборівській угоді. Описати початок формування козацької держави. Згадати про поразку під Берестечком і розглянути Білоцерківський договір. Розкрити наслідки перемоги під Батогом. Проаналізувати перебіг укладення союзу з Московською державою, визначити наслідки Переяславської Ради і «Березневих статей». Пояснити причини порушення царизмом угоди і підписання Віленського перемир'я. Розкрити передумови «Руїни», назвати причини розколу гетьманської держави на Правобережну та Лівобережну. Охарактеризувати політику гетьмана П. Дорошенка. Дати оцінку Корсунській угоді. Показати вплив Московського царства, Османської імперії та Речі Посполитої на розвиток подій у роки «Руїни». Охарактеризувати основні положення Андрусівського перемир'я. Розкрити зміст Бучацького, Журавненського та Бахчисарайського мирних договорів. Назвати причини поразки української революції та її наслідки.

3. Українська козацька держава у третій чверті XVII–XVIII ст.

Готуючи відповідь на питання, слід коротко зупинитись на становищі Правобережжя. Розкрити ситуацію у Слобідській Україні та Запорізькій Січі в зазначений період. Основну увагу варто зосередити на характеристиці Гетьманщини, її політичного і адміністративного устрою. Детально проаналізувати зовнішню і внутрішню політику І. Мазепи, з'ясувати причини та наслідки його переходу на бік шведського короля Карла XII в роки

Північної війни. Варто згадати про появу перших українських політичних емігрантів – «мазепинців», зокрема П. Орлика. Розкрити зміст та історичне значення його «Конституції». Необхідно розкрити основні заходи Петра I з подальшого підпорядкування Гетьманщини, описати втручання російського царизму у внутрішні справи козацької держави, обмеження прав гетьмана та місцевого самоврядування. Далі варто охарактеризувати правління гетьмана І. Скоропадського. Розкрити основні цілі створення Першої Малоросійської колегії. Оцінити зміни у внутрішньому становищі Гетьманщини, що відбулись за наказного гетьмана П. Полуботка. Дати характеристику політичній активності гетьмана Д. Апостола. Розкрити обставини створення Правління гетьманського уряду. Пояснити причини відновлення гетьманства та охарактеризувати реформаторську діяльність К. Розумовського. Показати, як започатковану Петром I політику з обмеження української автономії продовжила Катерина II. Розкрити мету створення Другої Малоросійської колегії. Показати основні кроки щодо остаточного скасування української державності: ліквідація гетьманства, відновлення кріпацтва, руйнування полково-сотенного адміністративно-територіального устрою. Слід зупинитись на причинах зруйнування Запорозької Січі. Завершуючи розгляд питання, потрібно розповісти, як склалась подальша доля українського козацтва, дати оцінку ролі козацької держави в історії українського народу.

Проблемні питання

1. Чому став можливим союз Кримського ханства з козаками під час національно-визвольної війни? Чим пояснюються періодичні зміни вектору зовнішньої політики Кримського ханства на користь Речі Посполитої в ході війни?

2. Яку мету переслідував Б. Хмельницький, укладаючи династичну угоду між його сином Тимошем і молдавською княжною Розандою? Які політичні наслідки мала смерть Тимоша?

3. Яке місце в соціально-економічній історії Європи займають революційні події, які відбулись в українських землях у середині XVII ст.? Чи можна знайти аналоги в історії інших країн тогочасної Європи? В чому їхня схожість і відмінність?

4. Яку роль в історії українського державотворення зіграла козацька держава – Військо Запорізьке? Які особливості політичної і соціально-економічної системи виділяли її з кола інших країн? Порівняйте устрій Війська Запорізького з устроєм найближчих сусідів – Московського царства, Речі Посполитої та Османської імперії.

5. Чим пояснюється пошук гетьманами та козацькою старшиною зовнішніх союзників у роки «Руїни»? Чи могло Військо Запорізьке без зовнішньої допомоги захистити завоювання Української революції? В чому причини поразки революції?

6. Порівняйте становище українського козацтва на Правобережжі і Лівобережжі після укладення Вічного миру. В чому причини збереження козацьких порядків у Війську Запорізькому під владою Московської держави?

7. Як змінювалась ситуація в соціально-економічній сфері в Гетьманщині протягом XVIII ст.? Чим пояснюється соціальне розмежування українського суспільства? Які зміни відбулись в економічних взаємовідносинах між Військом Запорізьким та Російською імперією?

8. Чому царському уряду вдалося ліквідувати Гетьманщину і Запорізьку Січ, не зустрівши серйозного опору з боку українців?

Теми повідомлень

1. Причини укладення Люблінської унії. Наслідки утворення Речі Посполитої для українського населення.

2. Причини і наслідки релігійної реформи 1596 р.

3. Особливості становища українського селянства в Речі посполитій. Запровадження кріпосного права.

4. Теорії походження українського козацтва в українській та закордонній історіографії.

5. Утворення Запорізької Січі. Особливості її політичного устрою.

6. Причини та наслідки козацько-селянських повстань кінця XVI – першої половини XVII ст.

7. Взаємовідносини між Московською державою та Військом Запорізьким у роки Української революції середини XVII ст.

8. Внутрішні та зовнішні причини «Руїни». Розкол Війська Запорізького на Лівобережжя та Правобережжя. Втручання Московського царства, Речі Посполитої та Османської імперії.

9. Причини укладення гетьманом Війська Запорізького І. Мазепою та кошовим отаманом Запорізької Січі К. Гордієнко союзу із Швецією в ході Північної війни.

10. Причини та наслідки ліквідації Гетьманщини і Запорізької Січі.

Література

1. Журавльов Д. В. Іван Мазепа / Д. В. Журавльов. – Харків : Фоліо, 2009. – 121 с.

2. Корогод Г. І. Перша Конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції: Навч. посіб. / Г. І. Корогод ; Національний ун-т внутрішніх справ України. Сумська філія. – Суми : Університетська книга, 2008. – 124 с.

3. Маслійчук В. Слобідська Україна / В. Маслійчук. – Київ : [б.в.], 2008. – 71 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0003052>

4. Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687-1709 / Т. Мацьків ; передм. Л. Винар. – Мюнхен: [б.в.], 1988. – 286 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001697>

5. Мельник Л. Г. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669-1709 рр.) : навч. посібник для студ. іст. спец. / Л. Г. Мельник ; ІСДО, Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : [б.в.], 1995. - 104 с.

6. Мельник Л. Г. Гетьманщина першої чверті XVIII століття [Текст] : навч. посібник / Л. Г. Мельник ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : [б.в.], 1997. - 232 с.

7. Мельник Л. Г. Політична історія Гетьманщини XVIII ст. у документах і матеріалах : навч. посіб. / Л. Г. Мельник ; Ін-т змісту і методів навчання, Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. - Київ : [б.в.], 1997. - 139 с.

8. «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення) / Відп. ред. В. А. Смолій; упорядники М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. НАН України. Інститут історії України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Державна архівна служба України; Центральний державний історичний архів, м. Київ. – Львів : Світ, 2011. – 440 с. – Режим доступу :

<http://history.org.ua/LiberUA/978-966-603-692-9/978-966-603-692-9.pdf>

9. Полное собрание законов Российской империи. [Собрание 1-е. С 1649 по 12 декабря 1825 г.]. – Санкт-Петербург. : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. канцелярии, 1830. – Режим доступу : http://nlr.ru/eres/law_r/content.html

10. Смолій В. А. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет / В. А. Смолій., В. С. Степанков – Київ : Либідь, 1993. – 502 с.

11. Цикра П. В. Гайдамацький рух на Правобережній Україні у 1740–1742 рр. / П. В. Цикра // Наукові праці. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Т.11. – С.104–111.

12. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3-ч т. – Львів: Світ, 1992. – Т.3. – Львів: Світ, 1992. – 451 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004455>

Тема 3. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ІМПЕРСЬКИЙ ПЕРІОД: НАПРИКІНЦІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В РОСІЙСЬКІЙ ТА АВСТРО-УГОРСЬКІЙ ІМПЕРІЯХ

- 1. Геополітичні зміни у Центрально-Східній Європі наприкінці XVIII – на початку XIX ст. та їх вплив на українські землі.*
- 2. Соціально-економічний розвиток українських земель в Російській та Австро-Угорській імперіях в другій половині XIX – на початку XX ст.*
- 3. Процеси націотворення на українських землях в Російській та Австро-Угорській імперіях.*

Семінар 3. Українські землі в Російській та Австрійській імперіях

- 1. Суспільно-політичні процеси на українських землях в контексті змін у Центрально-Східній Європі: наприкінці XVIII – на початку XIX ст.**

Сутність змін у Центрально-Східній Європі та Чорноморському регіоні, які відбулися у 1760-х – 1790-х рр.: поразки Османської імперії і втрата нею статусу «великої держави», інкорпорація Гетьманщини, ліквідація Кримського ханства та поділи Речі Посполитої. Французька революція та наполеонівські війни вплинули на українську еліту. Її представники розділились у поглядах на тих, хто був задоволений перспективами досягнутими інкорпорацією, та тих, хто мріяв про відновлення прав автономії, беручи за приклад спроби поляків відродити власну державу за протекції Франції. Наслідком поразки Франції від коаліції, до якої належали Російська та Австрійська імперії, перекреслили для української еліти автономістські сподівання.

2. Особливості соціально-економічної модернізації українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій

Соціально-економічні процеси в XIX ст. можна вивчати за теорією модернізації. Беззастережна віра у прогрес і поступовий розвиток суспільства були справжньою ідеологією тих часів. Носіями цих ідей на початку були представники традиційної еліти – привілейованих верств, а згодом вихідці з інших прошарків суспільства. XIX ст. розглядається як період переходу від традиційного до модерного суспільства. Обидві моделі суспільства мали характерні риси: вплив релігії, соціальна мобільність населення, сфера сімейних відносин тощо. Процеси індустріалізації, міграції, урбанізації, суттєво вплинули на соціальну структуру українського населення, створили феномен великих/промислових міст з їх специфічним культурним, економічним життям.

В останній третині XIX ст. соціально-економічні зміни прискорились. В Російській імперії головним економічним осередком стали українські землі півдня та сходу. Тут відбувалась швидка індустріалізація, міста, які зростали наповнювались мігрантами-селянами, мобільність яких зросла після відміни кріпацтва. Важливим фактором розвитку стали іноземні інвестиції, зокрема у розвиток Донецького індустріального басейну. В Австро-Угорській імперії ті самі процеси відбувались в Галичині, розвиток якої прискорив нафтовий бум.

Суттєвих змін зазнала і транспортна система. Спочатку в підавстрійській Україні з'явилась львівська залізниця, потім в підросійських українських землях було прокладено залізницю до Одеси – головного торговельного центру імперії тих часів. Українське збіжжя в той час становило головні статті експорту Російської імперії. Наприкінці періоду українські землі Російської імперії відігравали роль двигуна її економіки. В Австро-Угорській імперії їх роль була набагато менш помітною, і політичне керування тут передувало економічним рішенням.

3. Націотворення на українських землях в Російській та Австрійській імперіях

XIX ст. було визначальним періодом у формуванні політичної нації – феномену породженого ідеями Французької революції та німецького романтизму. В Східній Європі ці процеси мали особливості, відображені у теоріях М. Гроха та І. Лисяка-Рудницького. Процеси національного будівництва не відбувались прямолінійно, мали відгалуження. Протягом XIX ст. українські землі стали місцем зіткнення кількох великих національних проектів: українського, російського, польського, єврейського. Одночасно існував імперський проект, прихильники якого вважали національне питання «ворожою вигадкою». Український проект виявився спроможним на тлі низки несприятливих факторів, що безперечно свідчить про складність процесів націотворення.

Початок українського модерного націотворення відбувся на Слобожанщині, де головним осередком українського романтизму стає Харків і його університет. Творчість І. Котляревського була продовжена чисельними послідовниками, піднявши дискусію про вагу національного фольклору. Заснований імперською владою університет в Києві відіграв протилежну ідеям влади роль – створив новий потужний інтелектуальний осередок українського націотворення. В 1830-ті рр. відбувається ще одна важлива подія – видання «Історії Русів», яка перекинула дискусію про українську окремішність на землі колишньої Гетьманщини. В середині XIX ст. Поява першої організації з політичними ідеями – Кирило-Мефодіївського товариства, змусила імперську владу відповісти репресіями. Надалі тиск на прихильників українського проекту – українофілів, буде лише посилюватись. В цей час, роль «українського П'ємонту» на себе перебрала підавстрійська Галичина. Після революції 1848 р., незважаючи на її фактичну поразку, піддані імперії отримали низку демократичних свобод. Зокрема, українці Галичини створили перші політичні організації, отримали українську пресу.

Наприкінці періоду головним досягненням було те, що український проект мав міцну підтримку частини населення, а інтелектуальні кола з обох частин українських земель плекали ідею про єдину Україну.

Проблемні питання

1. Чому наприкінці XVIII – на початку XIX ст. імперські проекти виявились переможними і змогли ліквідувати давні держави та автономії – Річ Посполиту, Кримське ханство та Гетьманщину?

2. Які регіональні особливості – півдня, Правобережжя, Слобожанщини, можна простежити у міграціях населення на українських землях в XIX ст.?

3. В чому полягає взаємозв'язок урбанізації, індустріалізації та міграції населення українських земель в цей період?

4. В чому збігались та чим відрізнялись процеси українського націотворення в Російській та Австрійській імперіях?

5. Як різнилились соціально-економічні позиції українських земель для Російської та Австрійської імперій?

6. В чому була схожість і які були відмінності в політиці імперій щодо «національних питань» – українського, польського, єврейського?

7. Як пояснити зростання популярності ідей соціалізму в українському суспільстві в останній третині XIX – на початку XX ст.?

8. Наведіть аргументи за/проти тези про (не)завершення переходу від традиційного до модерного суспільства на українських землях на початку XX ст.?

Теми повідомлень

1. Вплив наполеонівських війн початку XIX ст. на українську еліту в Російській імперії.

2. Становлення Донбасу як економічного центру Російської імперії.
3. Розвиток Одеси як «головного порту» Російської імперії.
4. «Нафтова революція» на Галичині в Австро-Угорській імперії.
5. Демографічні і міграційні процеси на українських землях в ХІХ ст.
6. Кирило-Мефодіївське товариство: діячі, ідеї, вплив на українське націотворення.
7. «Українське питання» в Російській імперії.
8. Священики греко-католицької церкви, як головні актори українського «відродження» в Австрійській імперії.
9. Політика Російської імперії в Криму наприкінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст.
10. Перші політичні партії на українських землях наприкінці ХІХ на початку ХХ ст.

Література

1. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності = The Gates of Europe: a History of Ukraine / С. Плохій ; [пер. з англ. Р. Клочка]. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. – 493 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011628>
2. Магочій П.-Р. Україна : історія її земель та народів / Павло-Роберт Магочій ; пер. з англ. : Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук ; карти П.-Р. Магочій ; покажчики Л. Ільченко ; наук. ред. С. Біленький ; ред. укр. вид. Л. Ільченко ; відп. ред. В. Падяк. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. – 794 с.
3. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст./ Я. Грицак – Київ : УАКАВОО, 2019. – 656 с.
4. Миллер А. Украинский вопрос в Российской империи / А.Миллер. – Київ: Laurus, 2013. – 416 с.

5. Кравченко В. Україна, імперія, Росія/ В. Кравченко. – Київ : Критика, 2011. – 542 с.

6. Івчик Н. Зневажена іншість: етноконфесійна політика Російської імперії на Правобережній Україні (1850-ті – 1880-ті рр.) / Н. Івчик. – Рівне : Волинські обереги, 2020. – 225 с.

7. Куліков В. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Подніпров'я в 1870–1917 рр./ В. Куліков. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 388 с.

8. Україна. Процеси націотворення : [збірка] / [Юліане Бестерс-Дільгер та ін. ; наук. ред. В. Маслійчук ; пер. з нім.: С. Матіяш та Ю. Дуркот] ; упоряд. Андреас Каппелер . – Київ : К.І.С., 2011. – 415 с.

Тема 4. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 РР.

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ЧАСИ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

- 1. Утворення УЦР та її державотворча діяльність.*
- 2. Гетьманська держава П. Скоропадського.*
- 3. Західноукраїнська Народна Республіка.*
- 4. УНР часів Директорії. Історичне значення Української революції.*

Семінар 4. Боротьба за відродження української державності у 1917–1921 рр.

1. Основні напрямки діяльності УЦР: досягнення та прорахунки

Відповідь на перше питання слід розпочати з визначення причин і рушійних сил Лютневої революції, пояснити значення терміну «двовладдя». Далі слід проаналізувати особливості політичної ситуації в Україні (три

основних органи, що претендували на виконання владних повноважень). Характеризуючи діяльність Української Центральної Ради, варто простежити її еволюцію від блоку українських національних партій та громадських організацій до тимчасового владного органу. Доцільно описати її відносини з Тимчасовим урядом Росії і зміст I та II Універсалів. Наприкінці необхідно дати загальну характеристику політичної та соціально-економічної ситуації в Росії та Україні восени 1917 р., напередодні більшовицького перевороту.

2. Українська Держава

Друге питання хронологічно охоплює період від жовтня 1917 р. (більшовицький переворот в Петрограді) до грудня 1918 р. (падіння Гетьманату П. Скоропадського і приход до влади Директорії). Висвітлюючи конфлікт Центральної Ради з Раднаркомом РСФРР, що невдовзі переріс у війну, необхідно визначити, які факти дають підстави окремим історикам тлумачити її як міжнаціональну, а які – як громадянську. Слід проаналізувати зміст III і IV Універсалів Центральної Ради в контексті більшовицького перевороту та Брестського миру. При з'ясуванні причин остаточного падіння Центральної Ради і приходу до влади П.Скоропадського, варто звернути увагу на позицію Німеччини та Австро-Угорщини, чії війська реально контролювали з весни 1918 р. Україну. Щодо гетьманського режиму, необхідно стисло визначити основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики, особливо зупинившись на причинах неодноразових антигетьманських повстань і заворушень та на вплив міжнародних чинників, зокрема – завершення Першої світової війни.

3. Революційний процес в західноукраїнських землях. Створення ЗУНР та її діяльність

Розкриваючи особливості революційного процесу на території Австро-Угорської імперії у 1918 р. передусім слід пояснити як Перша світова війна вплинула на стан українсько-австрійських та українсько-польських відносин. Слід розкрити передумови створення Української Національної Ради у Львові і проголошення незалежності Західноукраїнської Народної Республіки. Необхідно окремо зупинитися на визначенні причин польсько-української збройної конфронтації та баченні країнами Антанти вирішення «українського питання». Наприкінці потрібно дати правову оцінку Акту Злуки ЗУНР і УНР та пояснити його історичне значення.

4. Боротьба УНР із зовнішньою агресією у 1918–1921 рр. Основні результати і уроки революційних подій

Висвітлюючи четверте питання потрібно охарактеризувати основні військово-політичні режими, що існували на території України протягом цього часу (УНР, ЗУНР, УСРР, ЗСПР, війська Антанти, РПАУ (м)). Слід окремо зупинитися на характеристиці селянського повстанського руху як важливого чинника успіхів і невдач всіх вказаних режимів. Згадати найвідоміших повстанських лідерів, визначити причини їхньої поразки. При розгляді основних подій 1920–1921 рр. слід зупинитися на радянсько-польській війні (Варшавська угода С. Петлюри з Ю. Пілсудським, хід бойових дій і зміна характеру війни, перемир'я і умови Ризької мирної угоди 1921 р. для України) та боротьбі Червоної армії проти Російської армії П.М. Врангеля у листопаді 1920 р. В межах цього питання слід згадати про останні спалахи антибільшовицького руху опору (махновський рух наприкінці 1920 – у 1921 рр., похід Ю. Тютюнника 1921 р.). Необхідно підвести підсумки розгляду теми: згадати причини революції і збройного протистояння та

співвіднести їх з реальними результатами. Визначити основні чинники, що сприяли перемозі РКП(б) та КП(б)У і призвели до поразки їх основних супротивників («білогвардійців», УНР і ЗУНР, сил Антанти, повстанського руху).

Проблемні питання

1. У чому полягає значення діяльності Української Центральної Ради для розбудови української державності ?
2. Наскільки відповідали погляди та діяльність П. Скоропадського інтересам і прагненням тогочасного українського суспільства?
3. Які проблеми турбували більшість населення України в 1917–1921 рр.?
4. З чим пов'язані успіхи й невдачі політичних режимів, що на деякий час встановлювалися в Україні (особливо – протягом 1919 р.)?
5. Які чинники зумовили поразку українських національно-демократичних сил?

Теми повідомлень

1. М.Грушевський – науковець і політичний діяч.
2. В.Винниченко – митець і політик.
3. С.Петлюра: політичний портрет.
4. Історичний портрет Є. Петрушевича.
5. П. Скоропадський: від царського ад'ютанта до гетьмана України.
6. Діяльність Х. Раковського в Україні.
7. Н.Махно – ватажок повстанського руху на півдні України.
8. Білогвардійський рух на території України.
9. Політика «воєнного комунізму» та її здійснення в Україні.
10. Українська Галицька Армія – збройні сили ЗУНР.

11. Акт Злуки УНР і ЗУНР: історичне значення.
12. Ризький мирний договір.

Література

1. Великочий В. С. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР / В. С. Великочий ; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – 278 с.
2. Винниченко В. К. Заповіт борцям за визволення / В. К. Винниченко. – Київ : Вид-во Криниця, 1991. – 128 с. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2930>
3. Деникин А. И. Очерки русской смуты : Вооруженные силы юга России. Заключительный период борьбы. Январь 1919 – март 1920 / А. И. Деникин. – Минск : Харвест, 2002. – 464 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008161>
4. Захарченко П. Селянський рух в Україні у контексті антигетьманського повстання (осінь 1918 р.) / П. Захарченко. – Київ : ТОВ Міжнар. фін. агенція, 1997. – 46 с.
5. Махно Н. Воспоминания / Н. Махно – Репр. изд. 1929 г. – Кн. 1 : Русская революция на Украине (От марта 1917 г. по апрель 1918 год). – Харків : Скорпион, 1998 – 213 с.
6. Махно Н. Воспоминания / Н. Махно – Репр. изд. 1936–37 гг. – Кн. 2–3: Под ударами контрреволюции (апрель–июнь 1918 г.) (Кн.2); Украинская революция (июль–декабрь 1918 г.) (Кн.3). – Харків : Скорпион, 1998 – 184 с.
7. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 - грудень 1918 = Memoirs. End of 1917 - december 1918 / Павло Скоропадський; голов. ред. Я. Пеленський ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського [та ін.]. – Київ ; Філадельфія: [б.в.], 1995. – 492 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007542>

8. Петлюра С. В. Вибрані твори та документи / С. В. Петлюра; Всеукр. т-во "Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка, Укр. б-ка ім. С. Петлюри в Парижі, Фундація С. Петлюри в Канаді. – Київ : Довіра, 1994. – 269 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002080>

Тема 5. УКРАЇНА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У 1921–1939 РР.

- 1. Соціально-економічний і політичний розвиток УСРР в період непу (20-ті рр. ХХ ст.).*
- 2. Тоталітарна система в СРСР у 1930-х. Сталінізм та його наслідки для України.*
- 3. Політичний, соціально-економічний та національно-культурний розвиток Західної України у міжвоєнний період.*

Семінар 5. Розвиток УСРР у міжвоєнний період

1. Економічний розвиток УСРР на основі непу

Під час підготовки першого питання необхідно визначити причини переходу від політики «воєнного комунізму» до нової економічної політики та сутності цих термінів, згадати про голод 1921–1923 рр. Визначити і проаналізувати основні ознаки непу, у сільському господарстві та промисловості, висвітлити результати грошової реформи 1922–1924 рр. Слід чітко усвідомити причини криз непу, особливо – хлібозаготівельної кризи 1927–1928 рр. З'ясувати причини згортання непу й остаточного переходу до адміністративно-командних методів господарювання.

2. Політичний режим 1920-х. Політика «коренізації»

У другому питанні слід акцентувати увагу на сутності та суперечностях політичного режиму в УСРР: певна його лібералізація при встановленні водночас однопартійності та монополії більшовицької партії на владу. Окремого розгляду потребує політика «коренізації», здійснення якої в Україні не варто зводити лише до «українізації», варто згадати і про задоволення національно-культурних потреб етнічних меншин. Говорячи ж про власне «українізацію» та українське національно-культурне відродження, варто відзначити внесок М. Скрипника, О. Шумського, В. Затонського, М. Хвильового у розповсюдження й популяризацію української мови та культури та сталінську ідеологічну кампанію проти них.

3. Сутність та основні складові сталінського тоталітарного режиму. Масові безпідставні політичні репресії

Відповідь на третє питання доцільно розпочати з визначення терміну «тоталітарний режим», характеристики його головних ознак, з'ясування специфіки тоталітарної системи в Україні. Далі необхідно згадати перші великі показові судові процеси: «Шахтинську справу», справи «СВУ» і «Промпартії». Після цього варто охарактеризувати причини та головні напрямки «Великого терору» 1937–1938 рр. (т.зв. «куркульська» та національні операції НКВС), висвітлити проблему масових репресій проти української інтелігенції, виявити наслідки масових репресій в армії напередодні II світової війни.

4. Економічний розвиток радянської України в 1930-ті рр.

У четвертому питанні рекомендується всебічно проаналізувати головні напрямки проведення форсованої індустріалізації, джерела надходження

коштів на її здійснення, роль і місце радянської України у військово-промисловому комплексі СРСР. З'ясувати сутність та масштаби стаханівського руху. Виявити результати індустріалізації для промисловості УРСР. Розкрити характер і головні етапи впровадження політики колективізації сільського господарства. Розповісти про прояви незадоволення селян сталінською політикою колективізації та тимчасову відмову радянського уряду від «штурму» на селі. Висвітлити причини виникнення ідеї ліквідації куркульства як класу і масового розкуркулення. Проаналізувати причини та трагічні наслідки голодомору 1932–1933 рр. для України. Звернути увагу на посилення адміністративно-командного тиску в економіці, на роль і місце України у передвоєнних економічних планах сталінського уряду.

Проблемні питання

1. Порівняйте основні риси політики «воєнного комунізму» та непу.
2. В чому полягали основні суперечності непу? Чому було згорнуто нову економічну політику? Чи можливим було її продовження і за яких умов?
3. Чи можна вважати радянський режим часів непу таким само тоталітарним, як і у 1930-х рр.?
4. Які моделі побудови СРСР обстоювали учасники дискусії при його утворенні? Яка з них в результаті перемогла? Які наслідки це мало?
5. В чому полягає сутність політики «коренізації»? Чи тотожні терміни «коренізація» та «українізація»?
6. Складіть порівняльну таблицю «Модель економічного розвитку УСРР в 1920-ті і в 1930-ті рр.»
7. Охарактеризуйте позитивні та негативні результати індустріалізації в Україні. Покажіть причинно-наслідковий зв'язок між радянською

політикою індустріалізації, з одного боку, і колективізацією та Голодомором 1932–1933 рр. в Україні – з іншого.

8. Які наслідки мали масові репресії в Червоній армії?

9. Порівняйте становище західних українців у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини у міжвоєнний період.

10. Чи можна вважати націоналістичний «революційно-визвольний» рух 20-х – 30-х рр. на Західній Україні тоталітарним? Аргументуйте.

Теми повідомлень

1. Створення Союзу Радянських Соціалістичних республік.
2. Голод 1921–1923 рр. в Україні.
3. Політична боротьба в більшовицькій партії в роки непу.
4. Олександр Шумський та Микола Скрипник – провідники українізації.

5. Перша столиця УСРР: Харків у 1919–1934 рр.
6. Політичний портрет Й. Сталіна.
7. Стаханівський рух: правда і вигадка.
8. Голодомор 1932–1933 рр. – страшний злочин сталінського режиму.
9. Конституція СРСР 1936 р. і Конституція УРСР 1937 р.: розходження між словом і ділом.

10. Інтелігенція України в умовах тоталітарного режиму.

Література

1. Алексієвець Л. Основні тенденції та особливості етнополітичного процесу у польській державі в 1918–1926 рр. / Л. Алексієвець // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 2. Ч. 2. – С.120–128. – Режим доступу : <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.o>

rg.ua%2FAleksiiievets_Lesia%2FOsnovni_tendentsii_ta_osoblyvosti_etnopolitych_noho_protseu_u_polskii_derzhavi_v_19181926_rr.pdf

2. Архіреський Д. Влада і селянство в Україні у 20-ті рр./ Д. Архіреський, В. Ченцов // З архіву ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1999. – №1 / 2. С.87 – 127. – Режим доступу :

http://resource.history.org.ua/publ/gpu_1999_1_87

3. Борисёнок Е. Ю. Несоветская украинизация: власти Польши, Чехословакии и Румынии и «украинский вопрос» в межвоенный период. / Е. Ю. Борисёнок. – Москва, 2018. – 304 с. – Режим доступу :

https://inslav.ru/sites/default/files/editions/2018_borisenok.pdf

4. Віднянський С. Закарпаття: від «землі без імені» до власної державності – Карпатської України / С. Віднянський // Україна-Європа-Світ. Міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Вип. 13. – Тернопіль, 2014. – Режим доступу :

https://chtyvo.org.ua/authors/Vidnianskyi_S/Zakarpattia_vid_zemli_bez_imeni_do_vlasnoi_derzhavnosti_Karpatskoj_Ukrainy/

5. Гнатюк О. Прометеї двох народів: люди, які примиряли Польщу і Україну / О. Гнатюк // Історична правда. – 2010. – 18 жовтня. – Режим доступу : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/568/>

6. Гуцало Л. Національні меншини України в політиці коренізації 20-х – 30-х рр. ХХ ст. / Л. Гуцало // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. – 2006. – Вип. 29. – С. 110–124. – Режим доступу : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/hutalo_natsinalni.pdf

7. Дерев'яний І. Польська окупація Західної України в 1918–1939 роках. Як це було / І. Дерев'яний // Історична правда. – 2011. – 3 лютого. – Режим доступу : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/02/3/21714/>

8. З порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій / Упоряд. О. Г. Мусієнко. – Вип. 1. – Київ : Радянський письменник, 1991. – 494 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/11213>

9. Мазипчук М. КПЗУ і «Сельроб». Український лівий рух на Галичині й Волині в 1920-х. / М. Мазипчук // Історична правда. – 2016. –1 квітня. – Режим доступу : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2016/04/1/149034/>

10. Мартин Т. Империя положительной деятельности. Нации и национализм в СССР, 1923–1939 / Пер. с англ. О. Р. Щёлоковой. – Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН) ; Фонд "Президентский центр Б. Н. Ельцина", 2011. – 663 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/10724>

11. Рендюк Т. Становище українців Північної Буковини у складі Великої Румунії впродовж 1918–1940 рр. / Т. Рендюк // Краєзнавство. – 2011. – № 4. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32718/36-Rendiuk.pdf>

12. Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928). Колективна монографія. / Відп. ред. С. Кульчицький. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. – Т. 1. – Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7708-3/978-966-02-7708-3.pdf>. Т.2. – Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7709-0/978-966-02-7709-0.pdf>

13. «Українізація» 1920-х – 30-х років: передумови, здобутки, уроки./ відп. ред. В. А. Смолій – Київ, 2003. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002714>

14. Фицпатрик Ш. Русская революция / Ш. Фицпатрик ; пер. с англ. Н. Эдельмана. – Москва, 2018. – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/1KMehRql8BnV112u2FKadya951UkLXZtg/view>

15. Фицпатрик Ш. Сталинские крестьяне. Социальная история Советской России в 30-е годы: деревня. / Ш. Фицпатрик – Москва, 2001. – Режим доступу : <https://nkvd.tomsk.ru/content/editor/Monografii%20Ficpartrik-SH-Stalinskie-krestyane.pdf>

16. Шаповал Ю. Україна 20-х – 50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. Шаповал – Київ., 1993. – Режим доступу :

Тема 6. УКРАЇНА В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1945 РР.)

УКРАЇНА В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, 1939–1945 РР.

- 1. Українські землі напередодні та на початку Другої світової війни: 1938–1941 рр.*
- 2. Україна в умовах нацистсько-радянської війни.*
- 3. Повоєнний період, «пізній сталінізм».*

Семінар 6. Україна наприкінці 1930-х – на початку 1950-х рр.

1. «Українське питання» напередодні війни. Карпатська Україна

Напередодні війни українські землі входили до кількох європейських держав. Кожна з них мала свої плани щодо вирішення «українського питання». В міжвоєнній Польщі були створені організації, зокрема ОУН, які сповідували ідеологію інтегрального націоналізму. Їхні діячі пізніше відіграли роль у Другій світовій війні.

Напередодні війни міжнародні відносини в Європі характеризувались постійними кризами, які провокували агресивні режими. Прикладом безпорадності світової спільноти зупинити наростаючу напругу слугують події громадянської війни в Іспанії 1936–1939 рр., яка стала плацдармом для випробування сил нацистської Німеччини та фашистської Італії з одного боку, та СРСР з іншого. А також Мюнхенський пакт 1938 р., який призвів до окупації Чехословаччини. Наслідком падіння Чехословацької держави стала

короткочасна поява Карпатської України, яка невдовзі була окупована Угорщиною.

Говорячи про початок війни слід звернути увагу на солідарні дії двох тоталітарних режимів – Третього райху та сталінського СРСР спрямовані проти Польщі, які призвели до її окупації. Ці спільні дії стали наслідком підписаного договору – пакту Молотова-Ріббентропа. СРСР з 1939 по 1941 рр. здійснив низку актів агресії в Європі, зокрема окупував румунські території – Південну Бессарабію та Буковину, приєднавши їх до української республіки. Важливий момент – політика «радянізації» яку проводив СРСР на окупованих територіях.

В червні 1941 р. розпочалась радянсько-нацистська війна, для якої був властивим наджорстокий характер, який відрізняв її від бойових дій у Західній Європі, зокрема і у перебігу подій Голокосту. Лише допомога союзників по антигітлерівській коаліції та серйозні, хоч і тактичні, зміни у внутрішній політиці (звернення до «національних героїв», відмова від більшовицьких гасел на користь закликів про захист Вітчизни і «батьківської хати») допомогли консолідувати населення і зупинити нацистський наступ. Подальший хід війни також визначався не лише героїчним спротивом населення СРСР, але і потужним тиском західних союзників на нацистів у Північній Африці, Скандинавії, Італії, Франції.

2. Нацистсько-радянське протистояння у 1941–1945 рр. Окупаційна політика нацистської Німеччини в Україні, рух спротиву

Історія України в Другій світовій фахівцями описується як історія в окупації. Попри візії окремих нацистських діячів, які пропонували Гітлеру створення маріонеткової української держави – союзниці Третього райху, політика нацистів звелась до нещадної експлуатації українського населення (остарбайтери) і жорстокого терору проти різних груп населення. Масові злочини були вчинені нацистами по відношенню до: радянських

військовополонених, євреїв (Голокост), ромів (Калі траш). Нацистська політика дуже швидко призвела до потужного руху спротиву, який в Україні мав декілька відгалужень (партизанський/радянський, націоналістичний – УПА). Слід зауважити, що ставка українських націоналістів – ОУН на Третій райх у допомозі створення української держави вже у 1941 р. виявилась програшною і надалі ОУН (б) відійшла від співпраці, намагаючись знайти контакти з західними державами – Великою Британією та США.

З 1943 р. СРСР здійснив перелом у війні, позначений двома грандіозними операціями – Сталінградською та Курською битвами. Остання розпочала визволення України від нацистів, яке завершилось восени 1944 р. На території України відбувались потужні військові операції, найкривавішою серед яких стала битва за Київ, з форсуванням Дніпра.

Врешті, Другу світову війну СРСР завершив посиливши свій вплив в Східній Європі і будь які мрії про власну українську державу лишилися нездійсненими. Багато українців опинилися в еміграції, торуючи шлях від таборів створених західними союзниками (DP-camps) до країн Західної Європи та Північної Америки.

3. Пам'ять про Другу світову війну в сучасній Україні

Пам'ять про Другу світову війну в українському суспільстві пройшла низку трансформацій. Від замовчування багатьох аспектів – Голокосту, діяльності УПА, кількості загиблих у війні – в часи пізнього сталінізму, до створення культу Великої вітчизняної війни у період Застою. Варто відзначити, що така офіційна пам'ять про війну не збігалась з неофіційною – регіональною (особливо для Західної України) та сімейною (коли в родинях могли згадувати про трагічні долі власних родичів, загибель яких не вміщались в рамки офіційних розповідей – «чорносвітники», відправлені до ГУТАБу за «співробітництво з ворогом» тощо). Варто акцентувати на періоді незалежності, коли у офіційній пам'яті відбулись надзвичайні зміни.

Відтепер, національний наратив пам'яті про війну поступово включав пам'яті окремих груп – євреїв, ромів, представників не радянського спротиву, оstarбайтерів.

Політика пам'яті того чи іншого періоду незалежності різнилась між собою: період президентства Л. Кучми – поєднання націоналістичного та радянського наративів, період правління Ющенка – початок домінування національного наративу щодо Другої світової війни. Варто відзначити потужний вплив на сприйняття українським суспільством пам'яті про Другу світову війну тему подій 2013–2015 рр. (періоду анексії Криму та «гарячої фази» військового конфлікту на сході України) – коли російська пропаганда використала тему пам'яті про війну, розігруючи лінію протистояння «спадкоємці спільної перемоги над нацизмом» / «фашисти-бандерівці». Дослідження свідчать, що для значної частини українського суспільства стала неможливою консолідація з гаслами російської пропаганди, а увагу частини суспільства привернула протилежна парадигма – де СРСР визнається одним з двох організаторів війни, наряду з нацистською Німеччиною, а Червона армія сприймається як окупант, а не визволитель.

Проблемні питання

1. Чому найпотужніша українська націоналістична організація – ОУН виникла в Польщі, а не у Чехословаччині чи радянській Україні?

2. В чому полягали плани керівництва Третього райху стосовно України на час війни та по її завершенню?

3. На початку війни з нацистською Німеччиною радянська влада ледве не зазнала катастрофи, як можна пояснити певну консолідацію суспільства і перелом у війні якого врешті досягла Червона армія?

4. Чи була можливою співпраця українського радянського та націоналістичного руху спротиву: аргументуйте позицію?

5. В чому була схожість та відмінність нацистської політики щодо таких груп населення в окупованій Україні як: військовополонені, євреї, роми, оstarбайтери, гомосексуалісти, люди з обмеженими можливостями?

6. В чому була схожість і які були відмінності у нацистській та сталінській політиці стосовно євреїв (Голокост) та народів Криму (депортація)?

7. В радянській Україні перемога у війні викликала завищені очікування стосовно змін у політиці керівництва, чи справдились очікування суспільства?

8. Як змінювалась пам'ять про війну в українському суспільстві з 1945 по 2020 рр.?

Теми повідомлень

1. «Українське питання» в Другій світовій війні.
2. Вплив пакту Молотова-Ріббентропа на територіальні зміни УРСР в 1939–1941 рр.
3. ОУН в період Другої світової війни: трансформація ідеології.
4. «Голокост кулями» на території України.
5. Доля військовополонених Червоної армії в роки радянсько-нацистської війни, 1941–1945 рр.
6. Політика примусової праці нацистів на території України: оstarбайтери.
7. Жінки в роки війни: в Червоній армії, УПА, партизанському русі.
8. Харків (інше місто – за вибором студента) в роки нацистської окупації.
9. Депортація народів Криму в 1944 р.
10. Втрати України в Другій світовій війні: демографічні, економічні тощо. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом.

Література

1. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності = The Gates of Europe: a History of Ukraine / С. Плохій ; [пер. з англ. Р. Ключка]. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. – 493 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011628>
2. Магочій П.-Р. Україна : історія її земель та народів / Павло-Роберт Магочій ; пер. з англ. : Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук ; карти П.-Р. Магочій ; покажчики Л. Ільченко ; наук. ред. С. Біленький ; ред. укр. вид. Л. Ільченко ; відп. ред. В. Падяк. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. – 794 с.
3. Галушка А. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941 / А. Галушка, Є. Брайлян. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. – 368 с.
4. Зайцев О. Український інтегральний націоналізм (1920–1930-ті роки): Нариси інтелектуальної історії (С.В.Кульчицький) / О. Зайцев // Український історичний журнал. – 2014. – № 4. – С. 212. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2014_4_18
5. Лауер В. Фурії Гітлера. Німецькі жінки у нацистських полях смерті / В. Лауер. – Київ : УЦВІГ, 2020. – 280 с. – Режим доступу : http://www.holocaust.kiev.ua/news/details/nem_fur_2020
6. Шпигельман, Арт Маус : рассказ выжившего : [графический роман] / Арт Шпигельман ; [пер. с англ. В. Шевченко]. – Москва : АСТ : CORPUS, 2020. – 295 с. – Режим доступу : <https://mangalib.me/maus-a-survivors-tale/v1/c1?page=1>
7. Лисенко О., Вронська Т. «Окопне братство»: фронтовий мікросоціум у контексті воєнної повсякденності / О. Лисенко, Т. Вронська // Сторінки воєнної історії України. – Київ : Інститут історії України НАН України. – 2012. – № 15. – С. 8–25. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sviur_2012_15_3

8. Плохій С. Ялта: ціна миру / С. Плохій. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. – 304 с.

Тема 7. УКРАЇНА У СЕРЕДИНІ 1950-Х РР.– 1991 РР.

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У СЕРЕДИНІ 1950-Х РР. – 1991 Р.

- 1. Україна у середині 1950-х рр. – першій половині 1960-х рр.*
- 2. Україна у період загострення кризи радянської системи.*
- 3. «Перебудова» в СРСР: основні етапи, напрямки та наслідки для України.*

Семінар 7. Основні тенденції розвитку України у 1945–1991 рр.

1. Україна у період «відлиги»: лібералізація, десталінізація, економічні проекти та реформи

Вивчаючи запропоноване питання, варто з'ясувати внутрішньо-політичну ситуацію після смерті Й. Сталіна, причини початку десталінізації в СРСР, лібералізації суспільно-політичного життя тощо, політичній реабілітації тощо. Окремо слід зупинитися на причинах та наслідках передачі Кримської області до УРСР у 1954 р. Для висвітлення питання необхідно розглянути основні економічні проекти доби «відлиги». Окремо слід звернути увагу на реформу управління народним господарством – створення раднаркомів. Важливим аспектом стали соціальні зміни, що відчували на собі пересічні люди, зокрема широкомасштабне житлове будівництво.

Лібералізація періоду «відлиги» надала можливості для зародження руху шістдесятників та дисидентського руху в Україні. Варто підкреслити ненасильницький характер опозиційного руху в СРСР, звернути увагу на причини його відносної малочисельності. Треба визначити основні етапи та

напрямки дисидентського руху. Окремо можна розглянути правозахисний рух, релігійне дисидентство, кримсько-татарський національний рух тощо.

2. Україна у період «застою»: основні риси політичної та ідеологічної кризи радянського ладу

Розглядаючи системну кризу, що спіткала СРСР у середині 1960-х – середині 1980-х рр., слід сказати, що добі «застою» передували економічні реформи. Далі, розглядаючи період власне «застою» слід зупинитися на його причинах: командно-адміністративній системі управління та планування економіки, участь СРСР у гонці озброєнь тощо. Також слід зупинитися на особливостях економічного становища України, зокрема на орієнтації економіки на енергоресурси. Розглядаючи, особливості «застою» слід зазначити такі аспекти як всевладдя номенклатури, геронтократія, хронічний дефіцит та черги тощо. Характеризуючи ситуацію власне в Україні варто розглянути діяльність перших секретарів ЦК КПУ П. Шелеста та В. Щербицького, Конституцію «розвиненого соціалізму» та її декларативний характер, процеси русифікації та зміни у соціальній та національній структурі населення тощо.

3. Суспільно-політичного життя в Україні наприкінці 1980-х рр. – у 1991 р.

При розгляді цього питання варто розпочати з причин реформ, що були ініційовані вищим партійним керівництвом СРСР. Далі слід надати характеристику економічних та політичних реформ періоду «перебудови», визначити основні етапи реформування, особливості проведення реформ в Україні. Зміни, що були ініційовані вищим партійним керівництвом СРСР вплинули на усі сфери життя суспільства. Так, процеси демократизації суспільно-політичного життя, політика гласності відкрили нові можливості

для розвитку українського визвольного руху, релігійного та культурного життя. Наприклад, можна зробити фокус на відродженні та виходу з підпілля УГКЦ. Аналізуючи вплив гласності та політичного плюралізму на активізацію національно демократичного руху, слід звернути увагу на виникнення неформальних громадсько-політичних організацій, створення та діяльність Народного руху України за перебудову. Окремо варто звернути увагу на зародження багатопартійності, проведення перших альтернативних виборів до Верховної Ради УРСР. Процеси суверенізації УРСР доцільно розглянути окремо, звернувши увагу на ухвалення Декларації про державний суверенітет України та наслідки, що вона спричинила.

Проблемні питання

1. Якими були проблеми і досягнення у соціальній сфері доби «відлиги»?
2. Якими були причини і наслідки входження Кримської області до складу УРСР?
3. Чому в СРСР після смерті Й. Сталіна була проведена десталінізація, відбулась часткова лібералізація суспільно-політичного життя?
4. Охарактеризуйте економічні проекти та реформи доби «відлиги». Чи була вдалою реформа управління економікою?
5. Визначте причини політико-ідеологічної та економічної кризи СРСР у період «застою». Чи був, на Вашу думку, достатнім рівень соціального захисту пересічної радянської людини?
6. Чому вище радянське керівництво вирішило вдатися до реформування економічної та політичної системи у другій половині 1980-х рр.?
7. В чому Ви вбачаєте сутність політики «перебудови» в СРСР? Чи поняття «гласність» та «свобода слова» є тотожними?

8. Яку роль, на Вашу думку, у здобутті Україною незалежності зіграли представники партійної номенклатури та українські дисиденти?

Теми повідомлень

1. Політика десталінізації: причини та наслідки.
2. Політична реабілітація періоду «відлиги»: особливості та механізм.
3. Концепція «радянського народу» (1960-ті – 1980-ті рр.)
4. Радянська політика пам'яті про Другу світову війну.
5. Повсякденне життя доби «застою».
6. Генерал Петро Григоренко та правозахисний рух.
7. Українська Гельсінська Група. Микола Руденко.
8. Дисидентський рух в Україні: зародження, основні напрями, форми боротьби.
9. Кримськотатарський національний рух.
10. Народний рух України. Зародження багатопартійності.
11. Декларація про державний суверенітет України: наслідки та історичне значення.

Література

1. Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2003. – 667 с.
2. Дисиденти. Антологія текстів / Упоряд.: О. Сінченко, Д. Стус, Л. Фінберг ; Наук. ред. О. Сінченко. – Київ : Дух і Літера, 2018. – 656 с.
3. Капеллер А. Мала історія України = Kleine Geschichte der Ukraine / Андреас Капеллер; [пер. з нім. О. Блащук]. – Київ : К.І.С., 2007. – 260 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002172>

4. Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х рр. – Київ : Либідь, 1995. – 224 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/0005602>
5. Новітня історія України (1900–2000): Підруч. / Авт.: С. В. Кульчицький, В. М. Литвин, А. Г. Слюсаренко та ін. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Вища шк., 2002. — 719 с.
6. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності = The Gates of Europe: a History of Ukraine / С. Плохій ; [пер. з англ. Р. Ключка]. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. – 493 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011628>
7. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба : колект. монографія / [О. Г. Бажан та ін. ; ред.-упоряд. Н. О. Лаас ; відп. ред. В. М. Даниленко]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ін-т історії України, 2014. – 697 с.
8. Чорнобильське досьє КГБ: від будівництва до аварії: Збірник документів про катастрофу на Чорнобильській АЕС / Упоряд.: О. Бажан, А. Когут, Г. Боряк; Ред. кол.: І. Лябах, А. Моргун, В. Бірчак, М. Панова, О. Рубльов, В. Хропко. Галузевий державний архів Служби безпеки України; Інститут історії України Національної академії наук України; Український інститут національної пам'яті. – Київ, 2020. – 688 с. – Режим доступу : <http://resource.history.org.ua/item/0015007>

Тема 8. УКРАЇНА В ДОБУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

1. Державотворчі та економічні процеси в Україні 90-х рр. ХХ ст.
2. Суперечності політичного та соціально-економічного розвитку України на початку ХХ ст.

3. Історія української держави в період революції Гідності 2013–2014 рр. та агресії з боку РФ.

Семінар 8. Історія України в період незалежності (1991–2000-ті рр.)

1. Державотворчі та економічні процеси в Україні в Україні 90-х рр. XX ст.

Для відповіді на це питання необхідно окреслити основні моменти політичного, економічного та суспільного життя в Радянському Союзі та УРСР. Охарактеризувати роль та місце національного питання в процесі розпаду СРСР. Висвітлити державотворчі процеси в Україні, зазначити хто був на чолі цих процесів, в чому полягали складнощі. Приділити увагу державним символам України. Проаналізувати умови зародження та розвитку багатопартійності в Україні. Слід надати характеристику усім державотворчим документам, що засвідчують появу на мапі світу незалежної держави України, описати процес формування органів державної влади, основні законодавчі процеси, в тому числі конституційний. При цьому особливу увагу слід звернути на стан економіки, існування кризових явищ та спроб їх подолання. Вказати на появу інституту громадянства в Україні. Увагу приділити міжнародній спільноті та її відносинам з новоствореною державою, окреслити основних партнерів України та вказати пріоритети в зовнішній політиці.

2. Суперечності політичного та соціально-економічного розвитку України на початку XX ст.

В цьому питанні слід зосередитися на каденції президентства Л.Д. Кучми (1994–2005). Слід охарактеризувати його економічні ініціативи та вказати їх результати. Згадати касетний скандал 2000 року. Необхідно

дати характеристику національному складу населенню. Звернути увагу на готовність українського суспільства до життя в умовах незалежності. Дати відомості щодо інвестиційного клімату в Україні та загальної економічної ситуації. Охарактеризувати життєвий рівень населення в цей період. Вказати основні політичні кроки державних органів та перші економічні успіхи в 2000 роках. Становлення України як країни з ринковою економікою. Вступ України до СОТ. Дати характеристику соціальної політиці. Приділити увагу питанню української діаспори. Розкрити особливості президентських виборів 2004 року та розкрити зміст «Помаранчевої революції». Висвітлити основні напрямки політики пам'яті в Україні в період президентства В. А. Ющенко. Висвітлити реванш В.А. Януковича, охарактеризувавши його президентську компанію 2010 року та обрання президентом України.

3. Історія української держави в період Революції Гідності 2013–2014 рр. та агресії з боку Російської Федерації

В цьому питанні слід звернути увагу на розвиток України в сучасну добу. Слід зосередитись на внутрішній та зовнішній політиці його адміністрації. Також дати характеристику конституційним змінам. Охарактеризувати соціальну політику в Україні. Звернути увагу на україно-російські відносини останнього десятиліття. Згадати історію Криму, його входження до складу України, в контексті політичного, економічного, соціального, національного та культурного напрямку. Дати аналіз процесу євроінтеграції України. Описати події в Україні 2013 першої половини 2014 року, охарактеризувати термін «Євромайдан», «революція Гідності», «Небесна сотня», АТО. Дати характеристику Збройним силам України, змінам в їхній структурі та функціонуванні. Описати волонтерський рух в Україні. Охарактеризувати президентство В. О. Зеленського. Проаналізувати суспільні рухи в сучасній Україні. Описати основні тенденції в політиці пам'яті українського народу.

Проблемні питання

1. Здобуття Україною незалежності: випадковість чи закономірність?
2. Всеукраїнський референдум 1991 та 2000 року: зміст та результати.
3. Зовнішня політика незалежної України: партнери та конкуренти.
4. «Закон про мови в Україні» зміст та реалізація.
5. Основні напрямки соціальної політики незалежної України.
6. Конституційний процес в незалежній Україні: проблеми та перспективи.
7. Росія та Україна в міжнародній політиці 2000-х років: партнери чи вороги?
8. Україна та євроінтеграційні процеси: крок вперед чи назад?

Теми повідомлень

1. Україна напередодні референдуму щодо незалежності.
2. Парад визнання України незалежною державою: хто був першим?
3. Заборона Компартії в Україні: передумови та наслідки.
4. Гривня – національна валюта України.
5. Проблеми ядерної зброї в незалежній Україні.
6. Альтернативна енергетика: екологічна безпека України.
7. Молодіжна політика в період розбудови незалежності української держави 1990–1991 рр.
8. Спорт в добу незалежності: здобутки та втрати.
9. «Помаранчева революція» та Революція Гідності: схоже та відмінне.
10. Вплив пандемії на суспільні процеси в Україні.

Література

1. Бельбега І. О. Українська еліта / І. О. Бельбега. – Харків : Березіль, 1999. — 346 с.
2. Василенко С. Д. Європейський процес і Україна : монографія / С. Д. Василенко. – Одеса : ІСЦ політех. ун-ту, 1996. – 136 с.
3. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. / Я. Грицак. – Київ : Генеза, 1996. – 360 с. – Режим доступу : http://history.franko.lviv.ua/gryc_content.htm
4. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності = The Gates of Europe: a History of Ukraine / С. Плохій ; [пер. з англ. Р. Клочка]. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. – 493 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011628>

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Aleksieiev Y. A History of Ukraine. Third edition / Y. Aleksieiev – Kyiv : Caravela, 2017. – 216 p.
2. Shyshkina Y. K. A History of Ukraine: Presentations for English-Speaking Students = Історія України: презентації для англomовних студентів : texts of lectures / Y. K. Shyshkina. – Kharkiv : NTU "KhPI", 2016. – 176 p. – Режим доступу : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26668>
3. Subtelny O. Ukraine : A History / O. Subtelny – Toronto, Ontario : Canada University of Toronto Press, 2009. – 784 p.
4. Баран В. К. Історія України / [В. К. Баран, Я. Й. Грицак, Я. Д. Ісаєвич та ін. ; керівник авт. кол. Ю. Зайцев]. – Вид. 2-ге, зі змін. – Львів : Світ, 1998. – 486 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004519>
5. Бойко О. Д. Історія України : посібник. – 2-ге вид., допов. / О. Д. Бойко – Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. – 656 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001247>
6. Семененко В. И. История Украины с древнейших времен до наших дней / В. И. Семененко, Л. А. Радченко. – 3-е изд., испр. и доп. – Харьков: Торсинг, 2002. – 476 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011686>
7. История Украины : учебник / [Г. Д. Казьмирчук, В. И. Гусев, В. П. Капелюшный и др. ; под ред. Г. Д. Казьмирчука] ; Киев. нац. ун-т имени Т. Шевченко. – Киев : Київ. ун-т, 2010. – 631 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009887>
8. Історія України від найдавніших часів до сьогодення : зб. док. і матеріалів / видавництво Видавництво 21 (Чернівці) ; [упоряд. І. Б. Автушенко та ін. ; заг. ред. : А. П. Коцур, Н. В. Терес]. – Київ ; Чернівці : Книги - XXI, 2008. – 1099 с. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008362>

9. Історія України. Курс лекцій для студентів технічних вузів / під заг. ред. В.І.Ніколаєнко . – Харків: НТУ «ХПІ», 2000. – 474 с. – Режим доступу : <http://web.kpi.kharkov.ua/ukin/wp-content/uploads/sites/195/2018/09/ISTORIYA-UKRAYINY-odnym-fajlom.pdf>

10. Історія України: Конспект лекцій для іноземних студентів / Упоряд. В. І. Ніколаєнко, Л. П. Савченко, І. В. Дворкін. – Харків : НТУ «ХПІ», 2013. – 73 с. – Режим доступу : <http://web.kpi.kharkov.ua/ukin/wp-content/uploads/sites/195/2018/09/Ystoryya-Ukrayny.-Konspekt-lektsyj-dlya-ynostrannyh-studentov.pdf>

11. Калініченко В. В. Історія України : підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів в 3 част. / В. В. Калініченко, І. К. Рибалка. Ч. 3 1917–2003. – Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2004. – 628 с.

12. Методичні вказівки до використання мультимедійних презентацій у вивченні курсу "Історія України" : для студ. усіх спец. / уклад. В. І. Ніколаєнко, Є. К. Шишкіна, С. С. Телуха. – Харків : НТУ "ХПІ", 2014. – 176 с. – Режим доступу : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/10073>

13. Методичні рекомендації до організації студентської наукової роботи з дисципліни "Історія України" : для викладачів / уклад. В. І. Ніколаєнко, Я. В. Мотенко, Є. К. Шишкіна. – Харків : НТУ "ХПІ", 2015. – 28 с. – Режим доступу : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18935>

14. Ніколаєнко В. І. Історія України: Бібліографічний довідник / В. І. Ніколаєнко, С. І. Мешковая, С. С. Ткаченко – Харків : НТУ "ХПІ", 2007. – 158 с. – Режим доступу : <http://web.kpi.kharkov.ua/ukin/wp-content/uploads/sites/195/2018/09/Istoriya-Ukrayiny.-Biografichnyj-dovidnyk.pdf>

15. Україна: шляхом незалежності. Методична розробка. / Уклад. О. Г. Романовський, В. І. Ніколаєнко, І. В. Дворкін, Я. В. Мотенко, Л. П. Савченко. – Харків : НТУ «ХПІ», 2011. – 28 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. History of Ukraine: InfoUKes. – Режим доступу : <http://www.infoukes.com/history>
2. History of Ukraine: Toronto Ukrainian Genealogy Group. – Режим доступу : http://www.torugg.org/History/history_of_ukraine.html
3. History of Ukraine: Ukrmap. – Режим доступу : <http://ukrmap.su/en-uh>
4. Internet Encyclopedia of Ukraine / Canadian Institute of Ukrainian Studies. – Режим доступу : <http://www.encyclopediaofukraine.com>
5. Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>
6. Енциклопедія українознавства. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua>
7. Інститут історії України НАНУ. – Режим доступу : <http://history.org.ua/uk>
8. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
9. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. – Режим доступу : <https://nlu.org.ua>
10. Президент України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>
11. Репозитарій НТУ «ХП», колекція кафедри українознавства, культурології та історії науки – Режим доступу : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/4372>
12. Український інститут національної пам'яті. www.memory.gov.ua/
13. Урядовий портал. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

Навчальне видання

Методичні рекомендації до семінарських занять з історії України
для студентів усіх спеціальностей

Укладачі: ДВОРКІН Ігор Володимирович,
КАБАЧЕК Володимир Вікторович,
МОТЕНКО Ярослав Володимирович та ін.

Відповідальний за випуск проф. Скляр В. М.

Роботу до видання рекомендував проф. Кіпенський А. В.

В авторській редакції

План 2021 р., поз. 217

Підп. до друку 10.09.2021 р. Гарнітура Таймс. Обсяг. 2,2 д. а.

Видавничий центр НТУ «ХП»

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №5478 від 21.08.2017 р.

61002, Харків, вул. Кирпичова, 2
